

ŚLĄSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY
INSTYTUT HISTORII NAUKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK

**ZAWÓD LEKARZA
NA ZIEMIACH POLSKICH
W XIX I XX WIEKU**

Z SERII

**ZAWODY MEDYCZNE
NA ZIEMIACH POLSKICH W XIX I XX WIEKU**

**POD REDAKCJĄ
BOŻENY URBANEK**

Warszawa 2009

Robert Gawkowski

Lekarze akademicy w służbie sportu w 20-leciu międzywojennym

Wydaje się, że nikomu z pracowników czy też studentów Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego nie trzeba tłumaczyć jak ważną dla zdrowia jest kultura fizyczna. Wśród pracowników tej uczelni wielu jest takich, którzy w latach swej młodości uprawiali sport. Siatkarzem i żeglarzem w latach 60., a także prezesem AZS AM był dr Jerzy Goliszewski. Dzisiejszy rektor WUM prof. Marek Krawczyk był koszykarzem reprezentacji medyków sprzed 30 lat, a w jego drużynie grał dr Cezary Kosiński. Szef Stołecznej Izby Lekarskiej Ładysław Nekanda-Trepka był najlepszym biegaczem w drużynie AZS AM, a farmaceuta Tomasz Krasucki przez wiele lat prezesował AZS w Warszawie. Rolę sportu doskonale pojmują także studenci WUM, którzy licznie zasiłają Akademicki Związek Sportowy, od kilku lat niezwykle prężnie działający wśród stołecznych medyków¹. I choć próżno tu szukać wielkich sportowych gwiazd (trudne studia uniemożliwiają wyczynowe traktowanie sportu), to łatwo zauważyć, że tutejszy AZS najczęściej był organizacją masową, niemal stale biorącą udział w Akademickich Mistrzostwach Warszawy².

To docenienie roli kultury fizycznej było widoczne już wcześniej, a w szczególności w latach międzywojennych, gdy środowisko Wydziału Lekarskiego UW, ogrywało wręcz kluczową rolę w organizowaniu stołecznej kultury fizycznej.

¹ Wykład Magdaleny Hołowni na temat działalności AZS WUM, Konferencja AZS, Gdańsk 12.03.2009. Według prelegentki, a także według ZG AZS, klub na WUM zrzesza ok. 1000 studentów mogących uprawiać sporty w prawie 20 dyscyplinach.

² Na podstawie dokumentów ZS AZS Warszawa, wynika, że AZS Akademii Medycznej w 1964 zrzeszał 250 członków, w 1974 ok. 300. Archiwalia te, po opracowaniu przez autora niniejszego artykułu, zostaną przekazane do Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego.

I. Wydział Lekarski Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego i początki sportu w Warszawie

Imperatorski Uniwersytet Warszawski (potocznie zwany Cesarskim UW) powołano do życia jesienią 1869 r. w miejsce polskojęzycznej Szkoły Głównej. Na tej rosyjskiej uczelni, gdzie z roku na rok coraz więcej wykładowców pochodziło z Rosji, pozycja Wydziału Lekarskiego była wyjątkowa. Tu przeważali Polacy, zarówno wśród studentów jak i wykładowców. Być może, postawa prof. Tytusa Chałubińskiego, który demonstracyjnie odszedł z Wydziału Lekarskiego w 1869 r. nie godząc się na rusyfikację, była zbyt zbyteczna. Język polski aż do 1905 r. był, choć nieformalnie, podstawowym językiem porozumiewania się.

Wspomniany Tytus Chałubiński³, był jednym z pierwszych medyków, który doskonale rozumiał, jaki wpływ na zdrowie ma ruch na świeżym powietrzu. Po wyjeździe z Warszawy w 1873 r. stał się bezgranicznym wielbicielem Zakopanego i jego walorów turystyczno-uzdrowiskowych. Chałubiński był więc pionierem kultury fizycznej, w Warszawie długo nie znajdując naśladowców. W zaborze rosyjskim, bowiem, aż do końcowych lat XIX wieku, sport kojarzony był raczej z wyścigami konnymi niż z doskonaleniem fizycznej sprawności człowieka. Co prawda w 1871 r. wydano tu książkę *Gimnastyka racjonalna jako część dietyki, ze stanowiska lekarskiego opracowana*, której autorem był lekarz Edward Madeyski, ale autor związany był ze środowiskiem lwowskim i tam praktykował. Słowa Madeyskiego, że: *Młodzieży uczącej się, ludziom pracującym nad książkami, przy biurkach, a nawet niektórym rzemieślnikom [...] ćwiczenia cielesne również potrzebne są jak chleb powszedni*, pozostawały w syrenim grodzie niemal bez echa. Wśród młodzieży studenckiej przeważał inny styl życia. Offenberg wspominał: *Wśród studiującej młodzieży uniwersyteckiej prawie się nie spotykało sportowców*⁴. O studentach cesarskiego UW ostatniego ćwierćwiecza literacko pisał też B. Prus: *Byli to istotnie ludzie niespokojnego ducha. Do godziny drugiej po północy śpiewali i krzyczeli, czasami nawet ryczeli i w ogóle starali się wydawać jak najwięcej głosów nieludzkich*. Jedyne „sport”, jaki uprawiali to było płatanie figlów baronowej Krzeszowskiej⁵.

³ Tytus Chałubiński (1820–1889) po studiach w Dorpacie i Wurzburgu został profesorem Akademii Medyko-Chirurgicznej a następnie Szkoły Głównej. Po przemianowaniu Szkoły Głównej w rosyjskojęzyczny Imperatorski UW manifestacyjnie ustąpił ze stanowiska. Przebywając w Zakopanym, stał się pionierem turystyki górskiej i współzałożycielem Towarzystwa Tatrzańskiego.

⁴ J. Offenberg, *Stan umysłów wśród młodzieży akademickiej UW w latach 1885–1890*, Warszawa 1929, s. 11.

⁵ B. Prus, *Lalka*, Warszawa 1987, t. III, s. 13.

Autor „Lalki” 1866–1869 stu przykładem i warzystwa Cy i formalne niż brazić na wys

Wzmianko wie. W 1878 Oba towarzys większej niż działać Warsz na działalność być zresztą in syjskim prawe ufnie im się p wego tłumacz tury. Te różni oficjalnie czi kojach 1905 r relegowała ze zaborcy. Wśr Władysław O. za lat kilkana: zostanie pierw stanie ministru stępnym rozd czył medycyn den z założyc mickim 1908/

Poglądy na: towały także ważyć, że W: piewców kul

⁶ Władysław Życiel PKIO, kor 1929 r. dyrektor

⁷ Wacław M ukończył na UJ, go wybitny dzia

Autor „Lalki”, z autopsji znał środowisko studenckie, sam był w latach 1866–1869 studentem Wydziału Matematyczno-Fizycznego. Starał się świecić przykładem i zapisał się nawet do powstałego w 1886 r. Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów (WTC), ale jego członkostwo było bardziej honorowe i formalne niż czynne. Cierpiącego na aerofobię pisarza, trudno sobie wyobrazić na wysokim siodelku bicykla.

Wzmiankowane WTC było drugim towarzystwem sportowym w Warszawie. W 1878 r. powstało Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie (WTW). Oba towarzystwa zrzeszały możnych mieszkańców Warszawy w liczbie nie większej niż kilkaset osób. Na analogicznych zasadach zaczęło w 1893 r. działać Warszawskie Towarzystwo Łyżwiarskie (WTL). Wpływ Uniwersytetu na działalność wymienionych towarzystw był niedostrzegalny. Nie mogło być zresztą inaczej, bowiem WTW, WTC i WTL, choć działały zgodnie z rosyjskim prawem to jednak, były instytucjami polskimi i władze carskie nieufnie im się przyglądały. Uniwersytet miał zaś do spełnienia misję, stopniowego tłumaczenia Polakom, że są jedynie częścią „zachodnio-rosyjskiej” kultury. Te różnice pogłębiały się na początku XX w. i o ile WTW potrafiło półoficjalnie czcić rocznicę bitwy pod Grunwaldem, to uniwersytet po niepokojach 1905 r. stał się całkowicie rosyjską uczelnią. Właśnie wtedy uczelnia relegowała ze swoich szeregów osoby podejrzane o antypatie do carskiego zaborcy. Wśród relegowanych znajdowali się tacy studenci medycyny jak: Władysław Osmolski, Witold Chodźko i Wacław Majewski. Pierwszy z nich za lat kilkanaście stanie się teoretykiem wychowania fizycznego, a w 1929 r. zostanie pierwszym dyrektorem Centralnego Instytutu WF⁶. W. Chodźko zostanie ministrem zdrowia, jakże przychylnym kulturze fizycznej (o tym w następnym rozdziale). Trzeci z wyrzuconych, wyjechał do Krakowa i tam kończył medycynę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Do historii przeszedł jako jeden z założycieli Akademickiego Związku Sportowego (AZS) w roku akademickim 1908/09⁷.

Poglądy na sport Osmolskiego, Chodźki i Majewskiego zapewne ukształtowały także inne niż warszawskie środowiska. W tym miejscu trzeba zauważyć, że Warszawa, końcowego okresu belle epoque, miała już swoich piewców kultury fizycznej. Władysław Ryszard Kozłowski, Helena Kuczal-

⁶ Władysław Osmólski (1883–1935) lekarz, teoretyk wychowania fizycznego, współzałożyciel PKiO, komendant poznańskiej Centralnej Wojskowej Szkoły Gimnastyki i Sportów. Od 1929 r. dyrektor CIWF, PSB, t. XXIV, 1979, s. 373–374.

⁷ Wacław Majewski (1882–1977) od 1904 student Wydziału Lekarskiego CUW. Studia ukończył na UJ, gdzie w 1915 otrzymał tytuł doktora med. Współzałożyciel AZS Kraków i jego wybitny działacz, R. Wryk, *AZS 1908–1939*, Poznań 1990, s. 55.

ska, Józefa Gebethner, Stanisław Karpowicz to nazwiska współpracujące z Towarzystwem Higienicznym i mające wpływ na działalność warszawskich Ogrodów Raua⁸. Jednakże żadna z tych osób nie była związana z Uniwersytetem Warszawskim.

II. Wydział Lekarski odrodzonego UW i sport w Warszawie w czasach I wojny

Po roku trwania wojny, na ziemiach Królestwa Polskiego, nastąpiła zasadnicza zmiana. W sierpniu 1915 r. do Warszawy wkroczyli Niemcy. Cesarski UW został miesiąc wcześniej ewakuowany do Rostowa, a w jego miejsce, jeszcze tego samego roku, otwarto polski Uniwersytet Warszawski.

Nauki medyczne początkowo studiowało nieco ponad 500 osób, a personel nauczający liczył kilkanaście osób⁹. Niemal od samego początku istnienia Wydziału Lekarskiego, jego środowisko należało do gorących orędowników kultury fizycznej. Być może stało się tak, dlatego, że do Warszawy, do zrepolonizowanego uniwersytetu przybywali uczeni z różnych stron, często mając już bogate doświadczenia, czy choćby styczność z kulturą fizyczną. I tak np. Edward Loth przybyły do Warszawy w 1915 r., wcześniej wykładał w Heidelbergu i we Lwowie. Na UW został mianowany kierownikiem Katedry Anatomii Opisowej, której przewodził do 1939 r.¹⁰

Edward Loth przekonany o zdrowotnym wpływie gimnastyki, zaraz po zakończonych działaniach wojennych utworzył pierwszy w Polsce zakład gimnastyki leczniczej i rehabilitacji narządów ruchu. W życiu prywatnym, dał się poznać jako miłośnik sportu, co nie dziwne, jeśli weźmiemy pod uwagę jego niezwykle usportowioną rodzinę. Jego bracia Alfred i Jerzy byli znanymi działaczami sportowymi, związani zwłaszcza ze sportem wioślarskim. Ich bliskim kuzynem był August Loth, prezes warszawskiej „Polonii”, który miał czwórkę synów: Stefana, Jana, Wiktora i Wacława. Wszyscy grali w piłkę nożną na wysokim poziomie, a dwaj pierwsi byli nawet reprezentantami Polski.

⁸ Ogrody Raua w Warszawie rozpoczęły działalność w 1899 r. na wzór krakowskich ogrodów jordanowskich. A. Brymas, K. Hądzelek, *Ogrody zabaw i gier ruchowych im W. E. Raua w Warszawie*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1960, nr 4, s. 5–13.

⁹ Przez kilka pierwszych miesięcy działalności odrodzonego UW, przyszli lekarze kształcili się na Wydziale Matematyczno-Fizycznym. Wydział Lekarski powołano w 1916 r.

¹⁰ Edward Loth (1884–1944) prof. anatomii i antropologii. Na UW od 1915, gdzie w 1921 uzyskał tytuł prof. Zginął w powstaniu warszawskim, *Biogramy uczonych polskich*, część VI, z.1. s. 281–284.

Na te
skiej Alm
tem jedn
w końcu
(w 1891 i
Wydziału
powołano
nali, że r
prowadza
zapewnia

W tym
w Warsz
organizac
Brudzińs
lera na p

Tymc
nęło nov
ską orga
odbył si
działem
wspomii
(w 1897
organizato
wowała

Wśród
karz Tec
chowan
go”. Po
druk.

Po o
zadanie
bie osó
znów o
znani ju
cą rolę

¹¹ Lec
VI, z 1, s

¹² Wj
rzewskie
Zdrowia

Na tej samej katedrze wykładał od 1915 Leon Kryński. Mury warszawskiej Alma Mater nie były mu obce, bo skończył tę uczelnię w 1887 r. potem jednak zdobywał wiedzę w Berlinie, Rzymie, Paryżu i Wiedniu by w końcu zdobyć tytuł doktora i docenta na Uniwersytecie Jagiellońskim (w 1891 i 1896 r.). W rok po powstaniu odrodzonego UW został dziekanem Wydziału Lekarskiego. Łączność Kryńskiego ze sportem, była taka, że gdy powołano na uniwersytecie AZS, został jego kuratorem. Studenci wspominali, że rozumiał pierwszych studentów-sportowców i gdy ci, w 1916 r. przeprowadzali pierwsze wielkie lekkoatletyczne zawody akademickie, Kryński zapewniał pomoc medyczną¹¹.

W tym miejscu wypada podkreślić, że zawiązanie, wzorem Krakowa, AZS w Warszawie, nie było rzeczą prostą. Niemiecki okupant, bał się jednolitej organizacji studenckiej. Za wstawiennictwem rektora UW, medyka Józefa Brudzińskiego, udało się jednak wyjednać zgodę gubernatora Hansa Besse-lera na powołanie AZS na każdej z uczelni osobno.

Tymczasem późnym latem 1918 r., przed środowiskami sportowymi sta-nęło nowe wyzwanie. Wojna dobiegała końca i zaczęto tworzyć ogólnopol-ską organizację sportową. W tej sprawie zwołano do Warszawy Zjazd, który odbył się 21–22 września 1918 r. Udział w zjeździe osób związanych z Wydziałem Lekarskim UW rzuca się w oczy. Jednymi z organizatorów byli wspomniany Władysław Osmolski i Witold Chodźko. Kilka lat wcześniej (w 1897) medycynę na Cesarskim UW udało się skończyć innemu współor-ganizatorowi – Stanisławowi Kopczyńskiemu. Cała wymieniona trójka spra-wowała wówczas poważne funkcje w rządzie premiera Kucharzewskiego¹².

Wśród osób popierających zjazd byli także wspomniany Jerzy Loth i le-karz Teodor Drabczyk. Drabczyk rok przed zjazdem wydał książkę pt: „Wy-chowanie Fizyczne jako zadanie społeczne z punktu widzenia historyczne-go”. Pozycja cieszyła się takim uznaniem, że w 1924 r. ponowiono jej wy-druk.

Po odzyskaniu niepodległości przed działaczami sportowymi było nowe zadanie - organizować Polski Komitet Igrzysk Olimpijskich (PKIO). W szta-bie osób zajmujących się tworzeniem tej jakże ważnej placówki sportowej, znów obecność medyków jest dobrze widoczna. Współorganizatorami byli znani już nam: S. Kopczyński, W. Osmolski, W. Chodźko, A. Loth. Znaczą-cą rolę odegrał Mieczysław Michałowicz, lekarz do tej pory nie związany

¹¹ Leon Kryński (1866–1937) chirurg, na UW od 1915, *Biogramy uczonych polskich*, część VI, z 1, s. 346–349, oraz T. Grabowski, *Z lamusa warszawskiego sportu*, Warszawa 1957.

¹² Witold Chodźko (1875–1954) lekarz psychiatra, higienista. W rządzie (TRS) J. Kucha-rzewskiego, a także już w wolnej Polsce, w latach 1918–23 kilkakrotnie pełnił rolę Ministra Zdrowia Publicznego, *Czy wiesz kto to jest*, pod red. S. Łoży, Warszawa 1938, s. 102.

z Uniwersytetem Warszawskim. W ciągu paru miesięcy po powstaniu Polskiego Komitetu Igrzysk Olimpijskich (jesień 1919 r.) Michałowicz, podejmie współpracę z Wydziałem Lekarskim UW, która trwać będzie przez lat prawie 20, aż do wybuchu wojny¹³.

III Medycy z Uniwersytetu Warszawskiego w sporcie międzywojennej Polski

Profesor Mieczysław Michałowicz odegrał na Uniwersytecie znaczącą rolę. Już w 1922 r. został dziekanem swojego wydziału. W 1930 r. przez rok był rektorem uczelni. Zyskał sławę znakomitego pediatry. Jego udział w Komitecie tworzącym PKOL nie był przypadkiem, bo Michałowicz doskonale rozumiał rolę sportu. Sam pomagał finansowo sportowcom (np. klubowi „Skra”, przy budowie stadionu przy ul. Okopowej). W jego ślady poszedł syn Jerzy Michałowicz¹⁴.

Jerzy rozpoczął studia medyczne na UW w 1918 r., a w 1933 r. został ordynatorem oddziału niemowlęcego w Szpitalu Dziecięcym przy ul. Kopernika. Medycyna i sport zawładnęły nim bez reszty. Jerzy Michałowicz był *spiritus movens* klubu „Skra” i Związku Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych (ZRSS). Wspólnie z innymi medykami-sportowcami o poglądach socjalistycznych (Zdzisław Zajączkowski, Zygmunt Poboży) stworzył Wydział Sanitariuszy Sportowych ZRSS dla klubów robotniczych. Redagował też sportowy dodatek do „Robotnika”. Michałowicz junior, różnił się od ojca pod jednym względem: w Józefie Piłsudskim nie widział tylko bohatera, ale też człowieka zagrażającego demokracji¹⁵.

U sportowioną rodziną mógł też pochwalić się inny uczony pediatra, Władysław Szenajch. Był absolwentem Cesarskiego UW (studia medyczne skończył w 1903 r.). Potem współpracował ze wzmiankowanym już znanym lekarzem warszawskim Józefem Brudzińskim w Szpitalu im Dzieciątka Jezus. Brudziński stał się jego mistrzem, mentorem, wzorcem i po latach Szenajch poświęcił mu artykuł wspomnieniowy¹⁶. Gdy w 1915 r. powstał odrodzony UW, Brudziński został rektorem, a Szenajch uchodził za jego bliskie-

¹³ Mieczysław Michałowicz (1876–1965) lekarz, pediatra. Studiował w Petersburgu i w Paryżu. Działał w PPS od 1896. Na UW od 1920 r. Organizator pierwszej w Warszawie Kliniki Pediatrycznej w 1921 r. W 1930 został rektorem UW. Po wojnie związany z AM.

¹⁴ Jerzy Michałowicz (1903–1936) lekarz pediatra działacz sportu robotniczego. Od 1928 r. wiceprezes PZPN.

¹⁵ Jerzy Michałowicz (w 30-tą rocznicę śmierci) – opracowania, wspomnienia, materiały, pod red. A. Wohla, Warszawa 1966.

¹⁶ Wł. Szenajch, *Józef Brudziński, pierwszy rektor i organizator uskrzeszonego UW*, Warszawa 1967.

go współpr
fesora (192
Na dłużej :
profesora S
po Podhał
gach sprin
najch grał :

Innym i
skaniu nie
Wewnętrz
W swych p
trybu życia
wę sanato
zyczną, w
nych na ul

W kont
chałowicz
zińskiego.
a zięć Kc
wszechnie
iż był on j
nem „O P
wpływ na
Gluzińskie

Sporto
a w 1924/
wicz. Ten
dych latac
ściem na

¹⁷ Antor
szawskim p
trzych. Ko
przeciwgru

¹⁸ H. H.
Spoleczno-e

¹⁹ Franc
Wykładał w
się w 1919 i
nych polski

go współpracownika. Na UW otrzymał doktorat i tytuł docenta (1922) i profesora (1929), ale faktycznym pracownikiem UW był krótko (1929–1930). Na dłużej z uczelnią związał się dopiero po wojnie. Wśród zainteresowań profesora Szenajcha była także kultura fizyczna, a ściślej wycieczki górskie po Podhalu. Jego syn – Aleksander był 11-krotnym rekordzistą Polski w biegach sprinterskich i olimpijczykiem w 1924 r. Jego siostrzeniec Karol Szenajch grał zaś w hokeja, także będąc olimpijczykiem, tyle że w 1928 r.

Innym uczonym przybyłym na Uniwersytet Warszawski zaraz po odzyskaniu niepodległości, był Antoni Gluziński. Został szefem Kliniki Chorób Wewnętrznych, a wkrótce dziekanem Wydziału Lekarskiego (1920/1921 r.). W swych poglądach o zbawczym wpływie świeżego powietrza i zdrowego trybu życia, należał do naśladowców T. Chałubińskiego. Postulował budowę sanatoriów ludowych dla chorych na gruźlicę. Propagował kulturę fizyczną, w swych pracach podkreślając pozytywny wpływ ćwiczeń fizycznych na układ krążenia¹⁷.

W kontekście wcześniej przedstawionych postaci W. Szenajcha i M. Michałowicza, warto zauważyć, że inklinacje do sportu miała też rodzina Gluzińskiego. Jego brat Lesław (także lekarz) był zapalonym turystą i szachistą, a zięć Kornel Makuszyński narciarzem. Makuszyńskiego kojarzymy powszechnie jako autora przygód „Koziołka Matołka”, nie wiedząc najczęściej iż był on jednym z inicjatorów narciarskich zawodów dla dzieci w Zakopanem „O Puchar Koziołka Matołka” rozgrywanych do dziś, już od 1946 r. Czy wpływ na działania Makuszyńskiego miały poglądy jego teścia Antoniego Gluzińskiego – tego niestety nie wiemy¹⁸.

Sportowy akcent w swym życiorysie miał także inny medyk, a w 1924/1925 rektor Uniwersytetu Warszawskiego – Franciszek Krzysztalowicz. Ten pracujący na UW od 1919 r. profesor chorób skórnych, w młodych latach był taternikiem. W 1892 r. zasłynął pierwszym grupowym wejściem na Baniastą i Zwalistą Turnię¹⁹.

¹⁷ Antoni Gluziński (1856–1935) profesor chorób wewnętrznych. Na Uniwersytecie Warszawskim prowadził wykłady z patologii szczegółowej, diagnostyki i terapii chorób wewnętrznych. Kontaktował się z R. Kochem, we Lwowie założył pierwszą w Polsce przychodnię przeciwgruźliczą, *Biogramy uczonych polskich*, cz. VI, z.1, s. 190.

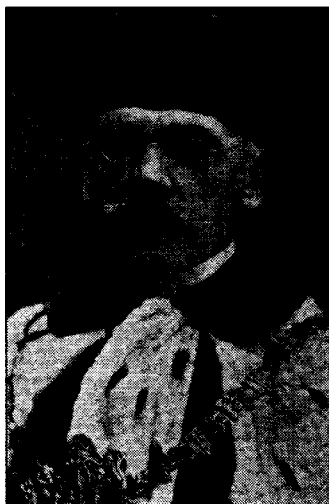
¹⁸ H. Hanusz, *Edukacja sportowa dzieci i młodzieży w działalności AZS Zakopane* [w:] *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu*, Warszawa 2008, s. 104–108.

¹⁹ Franciszek Krzysztalowicz (1868–1931) studia medyczne ukończył na UJ i w Paryżu. Wykładał w Krakowie, gdzie w 1906 został profesorem tytularnym. Do Warszawy przeniósł się w 1919 r. W 1924/25 był rektorem UW, a w roku następnym prorektorem, *Biogramy uczonych polskich*, część VI, z. 1, s. 350–354.

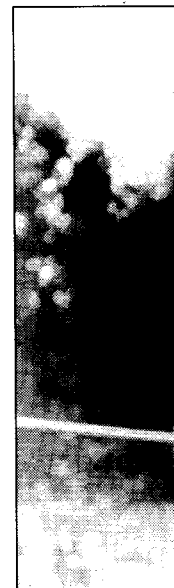
Podobne zamiłowania miał inny profesor przybyły z Krakowa na UW w 1919 r. – Roman Nitsch. Specjalizował się w dziedzinach mikrobiologii lekarskiej, immunologii i serologii. W roku akademickim 1928/1929 był dziekanem Wydziału Lekarskiego, a w latach 1933–1936 rektorem Akademii Stomatologicznej. Pasją R. Nitscha były wędrówki po lasach, szczególnie po szlakach Beskidu. Rozumiał sportowców i w 1910 r. został nawet członkiem honorowym AZS Kraków. Niestety upadek z konia i związany z tym ciężki uraz brzucha, spowodował ograniczenie możliwości ruchowych profesora²⁰.

Trzeba też przypomnieć medyków żydowskiego pochodzenia, z najbardziej znanym Januszem Korczakiem. Korczak (Henryk Goldszmit) ukończył medycynę na Cesarskim UW w 1905 r. W swych pracach i w swej działalności pedagogicznej rozumiał potrzeby dziecka, a w zabawach ruchowych i prostych ćwiczeniach gimnastycznych widział elementy rozwijające młody organizm. Nie przez przypadek w 1928 r., gdy uroczyste otwierano przystań na Wiśle, żydowskiego klubu sportowego „Makabi”, Korczak był jedną z najważniejszych osobistości²¹.

Postacią działającą na rzecz sportu żydowskiego był lekarz Adam Graber. Podczas studiów lekarskich na UW (1915–18) dał się poznać jako działacz „Makabi”. Na początku lat dwudziestych został prezesem żydowskiego odpowiednika AZS – ZAWF (od 1928 ŻASS). Dziesięć lat później był wiceprezesem Warszawskiego Związku Piłki Nożnej i klubu „Makabi”. Był kapitanem żydowskich sportowców z Polski na sportowe igrzyska „Makabiada” w 1933 r.²²

Franciszek Krzysztalowicz – Rektor Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Kliniki Dermatologicznej

Julian Gruner, skim. Będąc studentem, w skoku wzwyż.

IV Instytut na sę

O zrozumieniu szczególnej roli w oparciu o Przynależność powołano praca Fizycznego Krakowskim w kwietniu 1919 był z Poznania Studium Wyższych i sławę nizm. Był pi

²⁰ Roman Nitsch (1873 –1943) lekarz, bakteriolog, mikrobiolog. Ukończył studia medyczne w Krakowie. Prof. UJ (do 1919) i UW (do 1939), *Biogramy uczonych polskich*, część VI, z. 2, s. 76. R. Wryk, *Straty osobowe AZS w latach II wojny światowej*, Poznań 1991, s. 70.

²¹ J. Rokicki, *Żydowskie organizacje sportowe i turystyczne w Polsce w pierwszej połowie XX w.* Maszynopis pracy doktorskiej, pod kier. prof. J. Tomaszewskiego, Warszawa 2005, s. 678, 666.

²² Adam Graber (1895–1944) lekarz, studiował na UW w latach 1915–18, a następnie we Lwowie. Świadomy swego żydowskiego pochodzenia był zarazem patriotą polskim. Ochotnik w wojnie 1920 r. Zginął pod Monte Cassino, pełniąc obowiązki lekarza, J. Rokicki, *Encyklopedia żydowskich organizacji sportowych na ziemiach polskich w pierwszej poł. XX w.* Praca doktorska przygotowywana do druku.

²³ PUWFIPV go Ministerstw

²⁴ Władysław wie. Od 1928 r

Julian Gruner, pierwszy wykładowca wychowania fizycznego na Uniwersytecie Warszawskim. Będąc studentem Wydziału Lekarskiego UW w 1922 roku zdobył mistrzostwo Polski w skoku wzwyż wynikiem 158 cm. (zbiory E. Żarnoch-Gruner),

IV Instytucjonalny wpływ Wydziału Lekarskiego na sport II RP

O zrozumieniu roli kultury fizycznej dla zdrowia, zaświadcza nie tylko poszczególne uczeni-medycy, ale też działalność Wydziału Lekarskiego jako instytucji. W oparciu o dotacje Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego (PUWFIPW)²³ w roku akademickim 1927/1928 powołano przy Zakładzie Fizjologicznym, Pracownię Fizjologiczną Wychowania Fizycznego. Pracownia ta mieściła się w budynkach swojego wydziału przy Krakowskim Przedmieściu 26/28 (kampus UW). Zatrudniała adiunkta, którym w kwietniu 1928 r. został Włodzimierz Missiuro²⁴. Missiuro do Warszawy przybył z Poznania, gdzie od 1922 r. na tamtejszym uniwersytecie był asystentem Studium Wychowania Fizycznego. Tamże zdobył stopień doktora nauk lekarskich i sławę specjalisty od badań nad wpływem ćwiczeń ruchowych na organizm. Był pionierem w tej dyscyplinie. Na UW kontynuował swe badania nad

²³ PUWFIPW powołany w 1927 r., do wybuchu II wojny światowej pełnił rolę dzisiejszego Ministerstwa Sportu.

²⁴ Władysław Missiuro (1892–1967) lekarz, fizjolog. Studia medyczne ukończył w Saratowie. Od 1928 r. na UW. Po wojnie związany z AM w Łodzi i w Warszawie, a także z AWF.

doborem ćwiczeń gimnastycznych w zależności od wieku. W 1933 r. uzyskał stopień docenta. Jednocześnie, od 1931 r. podjął pracę na nowo powstałym Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego (CIWF – od 1937 AWF), stając się łącznikiem między UW i raczkującą bielańską uczelnią.

CIWF w miarę upływu lat, stawał się centralną instytucją zajmującą się sprawami wychowania fizycznego i zaczynał przejmować obowiązki uniwersyteckiej Pracowni Fizjologicznej WF. Dnia 1 kwietnia 1933 r., za zgodą Senatu UW, pracownię tą przeniesiono do przepięknych, znakomicie służących sportowi budynków CIWF. Po przeprowadzce nie zerwano jednak związku organizacyjnego z Zakładem Fizjologicznym, a jej kierownikiem pozostał nadal profesor Wydziału Lekarskiego UW (i powojenny rektor tej uczelni) Franciszek Czubalski, a wykłady prowadził Wł. Missiuro²⁵.

Powołanie Pracowni Fizjologicznej WF zbiegło się z rosnącą popularnością sportu. W sporcie powszechnie dostrzegano nie tylko pasjonującą rozrywkę, ale zdrowotne, wychowawcze, patriotyczne, a nawet resocjalizacyjne walory. W latach trzydziestych na Uniwersytecie Warszawskim sprawami sportu zajmował się nie tylko AZS, ale też Robotniczy Klub Sportowy „SKRA”, Żydowskie Akademickie Stowarzyszenie Sportowe, KS Fundacja Domów Akademickich, Ukraiński Klub Sportowy „Zaporoża”, liczne korporacje i koła naukowe²⁶. Dla przykładu przyjrzyjmy się działalności Koła Medyków UW, które powstało w 1925 roku. W jej strukturach od samego początku powołano sekcję WF, w której można było uprawiać: tenis ziemny i stołowy, siatkówkę, gimnastykę, szermierkę, narciarstwo, pływanie. Propagowano turystykę organizując liczne obozy sportowo-wypoczynkowe. Obozy letnie odbywały się w nadmorskim Cetniewie (gdzie Koło Medyków posiadało bazę na 35 miejsc) i zimowe w Kirach lub w Siankach. Według statystyki na obozie letnim organizowanym przez Koło Medyków (dane za rok 1932) wypoczywało 468 studentów, a na zimowym 229²⁷.

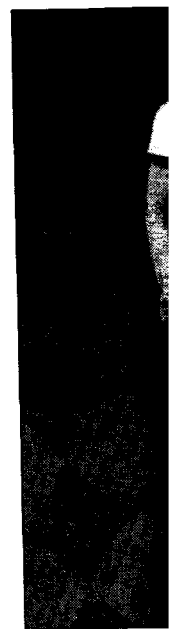
Zaczęto coraz częściej myśleć o wprowadzeniu WF jako obowiązkowego przedmiotu na studiach. Doktor Franciszek Cajler w 1936 r. postulował, by, każdy student Wydziału Lekarskiego *Oprócz wiadomości o wpływie i skutkach ćwiczeń cielesnych na ustrój, [...] winien być zaznajomiony i z praktyczną stroną sportu. [...] Najlepiej byłoby, gdyby sam osobiście uprawiał ćwiczenia fizyczne.* Dlatego też F. Cajler proponował wprowadzenie co najmniej 2 godzin

²⁵T. Manteuffel, *Uniwersytet Warszawski w latach 1915–16 do 1934/35. Kronika*, Warszawa 1936, s. 125.

²⁶R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów sportowych Warszawy i jej najbliższych okolic w latach 1918–39*, Warszawa 2008.

²⁷*XX lat pracy Koła Medyków Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie*, Warszawa 1936, s. 61–66.

²⁸Tamże, s. 167–168.

Pamiętkowe z we wrześniu Prasalek, któr

wychowan dycznych²⁸

Kilka la dzać w ży wania fizyc Gruner²⁹. J stopniem c i będąc za wzwyż. G udział w p nego białe Kalisza, g i wykładó niej nie w Cajlera.

Ogrom nia Fizycz

²⁹R. Błc teuffel, *Uniu*

Pamiątkowe zdjęcie po pierwszych akademickich warsawskich zawodach lekkoatletycznych we wrześniu 1916 roku. Z literą „U” na piersiach, student Wydziału Lekarskiego Zygmunt Prasalek, który w chodzie maratońskim zajął III miejsce (Muzeum UW)

wychowania fizycznego tygodniowo dla pierwszych trzech lat studiów medycznych²⁸.

Kilka lat wcześniej, bo już w 1928 r. podobny pomysł zaczęto wprowadzać w życie na Wydziale Humanistycznym. Wówczas to wykłady wychowania fizycznego na UW (tytułem prac zleconych) zaczął prowadzić dr Julian Gruner²⁹. J. Gruner ukończył kształcenie na Wydziale Lekarskim w 1925 r. ze stopniem doktora wszech nauk lekarskich. Pracę naukową łączył ze sportem i będąc zawodnikiem AZS, kilkakrotnie zdobył mistrzostwo Polski w skoku wzwyż. Grał też w koszykówkę, hokeja i uprawiał narciarstwo. Miał swój udział w powstaniu godła AZS do dziś używanego, dobrze wszystkim znanego białego gryfa na zielonym tle. Niestety, wkrótce Gruner wyjechał do Kalisza, gdzie został ordynatorem tamtejszego oddziału pediatrycznego i wykładów wychowania fizycznego w kolejnym roku akademickim najpewniej nie wznowiono. Do wybuchu wojny nie zrealizowano też postulatów F. Cajlera.

Ogromny wpływ na powstanie CIWF, a także Rady Naukowej Wychowania Fizycznego miały dwie osoby, w inny sposób związane z Wydziałem Le-

²⁹ R. Błoński, *Walizka pełna wspomnień*, „Gazeta Wyborcza” 1992, 31. 10, s. 23. T. Mantuffel, *Uniwersytet Warszawski ...*, s. 176.

karskim UW. Pierwszą z tych osób był Józef Piłsudski, który 2 maja 1921 r. otrzymał na UW doktorat honoris causa Wydziału Lekarskiego.

Drugą osobą była Eugenia Lewicka, która przybyła do stolicy w 1923 r. i tu na UW nostryfikowała dyplom lekarza zdobyty w Kijowie. W 1925 r. uzyskała dyplom doktora wszech nauk lekarskich. Krótco pracowała w Klinice Neurologicznej UW, zanim na dłużej przeniosła się do Druskiennik, podejmując pracę lekarza uzdrowiskowego. Tu, w 1924 r. poznała Józefa Piłsudskiego. Autorka biografii E. Lewickiej twierdzi: *Młoda 28 letnia lekarzka zwróciła jego uwagę nowoczesnością zainteresowań, i rozległą wiedzą, a także subtelną urodą i wysportowaną sylwetką. Od 1925 r. Marszałek wiele czasu spędzał z Lewicką na spacerach i rozmowach*³⁰. Wpływ Lewickiej na Marszałka i ich częste kontakty stał się przyczyną plotek o romansie. Nie rozstrzygając tej kwestii, powtórzmy za biografem Piłsudskiego Wacławem Jędrzejewiczem, że projekty organizacji wychowania fizycznego, które Piłsudski przekazywał w formie instrukcji, powstawały pod wpływem jego druskiennickich rozmów z E. Lewicką. Lewicka od początku działalności rady Naukowej WF była jej członkinią, a od kwietnia 1927 sekretarzem. Piłsudski zaś przewodniczącym. Pożywką dla plotek o romansie tych dwojga osób, była zagadkowa śmierć E. Lewickiej. W czerwcu 1931 r. popełniła samobójstwo w swym gabinecie w bielańskim CIWF³¹.

* * *

Absolwenci i pracownicy Wydziału Lekarskiego UW wnieśli spory wkład w budowę i rozwój kultury fizycznej i sportu w Polsce II RP. W powyższej pracy, wymieniłem ponad 20 nazwisk, związanych z Wydziałem Lekarskim UW (w tym trzech rektorów UW). Wszyscy wspomniani medycy doskonale rozumieli zdrowotną potrzebę ruchu. Sami należeli do organizacji sportowych lub pomagali je tworzyć.

³⁰ M. Rotkiewicz, *Dr E. Lewicka i jej rola w powołaniu CIWF*, [w:] „Wychowanie Fizyczne i Zdrowie” 2003, s. 7. M. Rotkiewicz, *Prekursorka leczenia słońcem, powietrzem i ruchem*, „Kultura Fizyczna” 2001, nr 11–12, s. 8–15.

³¹ *Eugenia – miłość i dramat* [w:] L. Malinowski, *Miłości marszałka Piłsudskiego*, Warszawa 1990. W. Jędrzejewicz, J. Cisek, *Kronika życia Józefa Piłsudskiego 1867–1935*, Kraków 2007, t. IV, s. 232.

Grzeg

Met
higi

Działal
ra, R. Koc
wstawia
nia. Rozp
wych doty
czania po
dwudziest
źródło chc
lem była
czeństwa.
uważane
Przekonar
cych wów
wano pow
jące przew
w zachow
bom jest l
bie spraw
roby⁴. WŚ

¹ A. Fruc

² Tamże

³ M. Ma
skim, „Medy

⁴ M. Kac
s. 79.